

Nr 117.

Av herr **Lindhagen**, om vidtagande av åtgärder för genomförande av ett världsspråk m. m.

Tidens tarv och en nyligen till regeringen ingiven framställning från professorerna i romanska språk om en förbättrad ställning åt franska språket å gymnasiernas timplan nödga undertecknad till följande kompletterande erinran.

Utan att på något sätt vilja bestrida petitionärernas påstående, att av alla de levande språken franskan ägnar sig bäst att tukta och fostra den formella förmågan, får dock för denna utan tvivel viktiga formella hänsyn ej undanskymmas de reella behov, som genom språkundervisning skola fyllas.

Petitionärerna betona i detta avseende, hurusom »tidsförhållandena göra ökade och mera mångsidiga språkkunskaper i hög grad önskvärda». Det ligger något hopplöst uti denna riktiga hänvisning, därför att den ställer oss på samma gång inför allt större omöjligheter. Och när sedan läroverksrådet Rydberg i en intervju uttryckte petitionärernas tanke på det sättet, att franskan såsom det mest språkligt tuktande av de moderna kulturspråken borde ta arvet efter latinets i våra skolor, föreföll det åtminstone mig nödvändigt, att vi lekmän föra till torgs även tidsförhållandenas reella krav till vägledning för reformerna.

Vad tiden nu framför allt fordrar är nämligen ett världsspråk, som efter internationell överenskommelse inläres grundligt i alla världens skolor. Med andra ord ett demokratiskt världsspråk, tillgängligt för alla människor, bör efterträda den gamla privilegierade världens båda världsspråk latinets och sedan franskan. Detta är, såsom det blivit sagt, kronan på alla internationella inrättningar.

Endast på detta sätt kan nämligen rådats bot på den babyloniska

förbistringen, som i mån av ökad samfärdsel och avstängda folks framträdande till delaktighet i det mellanfolkliga kulturarbetet blir allt mer ödeläggande.

Om begreppet världsdemokrati någon gång skall få även ett sakligt innehåll, måste detta främst bestå däruti, att demokratierna i de olika länderna kunna meddela sig med varandra, att alla skola kunna göra det överallt. Vad blir det annars av den beprisade internationella samverkan på alla områden, av nationernas förbund, världsparlament, internationalen och andra vackra demokratiska hägringar, av samverkan mellan vetenskapen, handeln, samfärdseln och mycket annat?

Världsspråket är vidare en naturlig och nödvändig avslutning på nationalitetsfrågans lösning. En genomförd naturlig statsbildning betyder icke uppresandet av ett svalg emellan nationerna utan banandet av en väg omsider för dem att på fredlig väg söka även samförstånd och förening. Då mer än någonsin framträder behovet av ett meddelelsemedel, så att folken kunna förstå varandra och sammansluta sig andligen och materiellt. Även uti stater, som måste omfatta olika nationer med skilda språk, blir världsspråket ett bindemedel, vilket nu saknas.

Ett världsspråk såsom allas gemensamma egendom måste också bidra till att häva klasskillnaden. Denna uppstår mest av olikhet i bildning, som visserligen skapas företrädesvis av olikhet i förmögenhet. Privilegiet på språkkunskap är ett sådant bildningsprivilegium.

För individen överhuvud taget betecknar världsspråket en revolution, till sina verkningar minst lika betydelsefull som boktryckerikonstens uppfinning. Han får luft under vingarna. Hela världen blir hans fädernesland. Jordklotets utkomstmöjligheter och bildningsmedel komma inom räckhåll för alla.

Valet av ett levande tungomål såsom världsspråk är givetvis en bättre väg än ingen. De flesta, kanske alla, som med intresse sysslat med denna sak, äro dock eniga om, att denna utväg är utsiktslös och icke ändamålsenlig. De levande språken äro för invecklade för att kunna med framgång läras av den stora massan människor. De äro för övrigt icke alls »levande» — vilket ofta framhålles som en särskild fördel — annat än för dem, som hava språket till modersmål. För alla andra, som skola nödortfigt lära sig främmande språk, bli dessa språk konstgjorda, ofantligt konstiga till och med att tillägna sig under otrolig uppoffring av tid, arbete och kostnader.

Engelskan har bland levande språk främst föreslagits på grund av sin stora spridning och i vissa avseenden jämförelsevis enkla kon-

struktion. Även den ståtliga franskan förordas av åtskilliga trots sina svårlärda konstruktioner på grund av sin logiska byggnad. Båda dessa tungomål och i all synnerhet engelskan äro — utom svåra för att ej säga omöjliga även de att inlära av den stora allmänheten — dessutom för närvarande rent barbariska i sina motsättningar mellan uttal och skrift. Det vore icke försvarligt att ålägga alla världens barn det stora lidandet och de offer av deras tid och krafter, som skulle bliva en följd av en undervisning i dessa skriande motsägelser. För att kunna godtagas som världsspråk måste nämnda språks stavning och skrivsätt först undergå en omvälvning.

Rent politiskt anses världsspraksfrågans lösning genom godtagandet av ett levande och i synnerhet ett stormaktsspråk skola möta oöverstigliga hinder. Rivaliteterna mellan nationerna utesluta, menar man, en dylik lösning. Det är ock uppenbart att den nation, vars språk valdes, skulle få ett ofantligt företräde framför andra nationer. Dess medlemmar komma att ligga över i alla internationella förhandlingar genom sin lätthet att uttrycka sig på världsspråket, och hela nationen skulle besparas den tid, arbete och omkostnader, som skulle åtgå för andra att lära sig dess alltid mer eller mindre krångliga tungomål.

Avgörande skäl synas sålunda tala för ett konstgjort, enkelt och logiskt världsspråk. Av de mångfaldiga system för ett sådant språk, som sedan lång tid tillbaka utarbetats, erkännes numera allmänt, att genom Zamenhoffs Esperanto är en grund lagd, på vilken man verkligen kan bygga. Åtskilliga hava dock ansett det böra förbättras i vissa avseenden och därför konstruerat ett språk kallat Ido eller reformesperanto. Stridens vågor gå naturligtvis höga mellan de båda varianternas anhängare. Denna strid måste någon gång biläggas. En internationell överenskommelse måste föregås av en undersökning genom opartiska. Förmodligen kommer att härutur framgå någonting mitt emellan de båda varianterna av samma system. Huru som helst kommer genom detta senare att vinnas ett språk, som är ofantligt mycket mera lättlärt än något som helst nu levande språk och såsom neutralt kan antagas av alla nationer. Vad som kan anmärkas, är visserligen att det saknar rötter hämtade från de asiatiska språken. Faktum är emellertid att livlig anslutning även i Asien försports till både världsspråkstanken och det ifrågavarande systemet.

Med denna omvälvning vinnes också en högeligen önskvärd lättnad i skolans överbelastning med ämnen. Ungdomen får lära sig obligatoriskt sitt modersmål och världsspråket. Därutöver må varje land i

mån av behov kunna införa valfritt ett eller flera levande språk. De enskilda stå dessutom öppet att privat lära sig hur många språk de vilja.

En annan efterlängtd pedagogisk nydaning befrämjas ock genom världsspråket. Ett av de nuvarande undervisningssystemens våld på naturen är att de tvinga unga outvecklade hjärnor att anstränga sig, utom med krångliga i livet aldrig begagnade matematiska räkneuppgifter, även med invecklad tysk grammatik, vilken nu förordas utbytt av de även svåra franska konstruktionerna. Den grammatikkunskap, som på detta sätt förvärfvas under två år, skulle kunna vid något mognare ålder inhämtas på halva tiden. Och vad värre är, barnet förlorar från början allt intresse för språket, ja, insuper ofta rent av hat till detsamma.

Genom sin enkla beskaffenhet har nämnda konstgjorda världsspråk vida större förutsättningar att inläras även vid unga år. Barnen få därigenom också från början till livs ett språk, som vida mer än till och med franskan är byggd på »logik och tuktan i satskonstruktionerna». Om de unga då tillika få någon erinran om, vilka världsomfamnande möjligheter världsspråket bereder dem, så bör med ett ungdomligt intresse för språket, uppmuntrat genom anordnade korrespondenser med främmande länders skolor, kunna läggas grund för en vidgad kunskap om världen och ett verkligt mellanfolkligt broderskap i sinne. På samma gång kunna de unga generationerna också bibringas en nödig kritik på det egna modersmålets brister, dess meningslösa regler, undantag och skrivsätt samt därigenom åstadkomma nödiga förändringar i nationalspråken, vilket under nuvarande förhållanden möter kanske de största svårigheter av allt.

Mot världsspråket anföres ofta av personer, obenägna för nyheter, att det skulle förhindra inträngandet i andra länders kultur, som endast kan inhämtas genom dess litteratur, skriven på dess eget språk. Som bekant, är med det nuvarande tillståndet en sådan inblick förbehållen endast ett mycket litet antal personer. Om ett levande språk antas till världsspråk, blir andra språkområdets litteratur fortfarande otillgänglig i original för det stora flertalet. Delaktighet i världslitteraturen kommer fortfarande såsom hitintills att kunna beredas menige man endast genom kompendier eller översättningar till det egna modersmålet eller till världsspråket. Med det senares införande komma emellertid småningom allt flera arbeten, icke blott vetenskapliga och tekniska utan även litterära, att författas även på detta. Okunnigheten bestrider möjligheten därav, men världsspråksfolket säger av erfarenhet att det går bra för sig. Detta blir även särdeles lockande på grund av de stora möjligheterna till

spridning av massupplagor. På detta sätt och endast på detta sätt uppstår även en världslitteratur, som i original blir njutbar för hela mänskligheten.

Konservatismen hyser ock oöverbanneliga bekymmer för ett konstgjort världsspråks undergång genom olika uttal och självtagna förändringar inom olika länder. Detta skulle emellertid också bevisa omöjligheten av ett levande språks upphöjande till världsspråk. Det senare måste till och med bli ännu svårhanterligare på grund av sin invecklade beskaffenhet och de stora skillnaderna i uttal och skrivsätt. Ett världsspråk, antaget efter allmän överenskommelse och inlärt i alla världens skolor, får för övrigt icke ändras eller inläras annorledes än som blivit fastställt. Skrivsättet blir lika överallt, och om uttalet blir något olika, såsom ock händer med de levande språken i olika länder och inom samma land, bör väl detta, när det gäller världsspråket, icke i högre grad än med ett levande språk betaga människorna möjlighet att även muntligen förstå varandra.

För övrigt följer med världsspråkets antagande självfallet också inrättandet av en internationell institution, som vårdar språket, följer det med sin uppmärksamhet samt föreslår vederbörande den utveckling och förbättring, som av tidsförhållandena och vunna erfarenheter påfordras. En sådan institution har redan föreslagits av en före världskriget bildad förening med säte i Bern för främjande av en internationell överenskommelse om införandet av ett världsspråk.

Det gäller nu liksom förut att *förmå regeringar och parlament att taga hand om denna sak*. I det förflutna har merendels hos de representativa statsmakterna varit att söka det yttersta motståndet emot ett verkligt tillgodoseende av vad som är stora realiteter för folken. Det är genomsnittets statskonst, som fört spirorna. Det har behövts generationer av släp och slit och grusade illusioner för att förmå alla dessa omöjliga människor att taga sina tuppfjät eller gå bort från sina piedestaler, så att utrymme beredes att åtminstone för ett ögonblick i stället placera våra förhoppningar på desamma.

Man skulle kunna tycka, att i ett litet land som vårt, beläget i en utkant av världen och med ett språk, som begripes av endast ett fåtal människor, en särskild uppfordran borde ligga i luften för statsmakterna att hjälpa sitt stackars folk och dess lamslagna individer »over de høje fjelde», som exempelvis språkets svårigheter resa emellan dem och den övriga världen. Vi ha samma begåvning och erfarenheter som andra folk. Vi ha behov av att tillägna oss världskulturens skatter. Vi hava

även stora möjligheter inom oss, som poeka på att få utveckla sig, giva sig tillkänna för den övriga världen och bidra till att i sin mån befrukta denna. För allt detta behövs ett meddelelsemedel, en andlig gemenskap. I brist på detta förtvina känslorna, utlockna tankarne, lamslås vilja och handlingar. Trots allt skola vi dock alltjämt styras av institutioner, som envisas till det yttersta att hålla oss nere i detta slaveri, vägra att giva oss vårt andliga bröd, beröva oss vår framtid.

Frågan har varit före i riksdagen åren 1911, 1912, 1915 och 1917. Den vann oväntat understöd i andra kammaren år 1911. Ett yrkande om bifall till en framställning om saken föll med 79 röster mot 114 och vid det slutliga avgörandet avgåvos 91 röster mot 105 för ett ogillande av utskottets snävt hållna motivering. Saken föll emellertid och de följande gångerna föll den grundligt. Det är hopplöst att vinna statsmaktens intresse för dylika betydelsefulla saker så länge partiledningarna inom alla partier samfällt bekämpa dem och representantskapen äro allenast ett sken, en vakthållning och lydnad inför överheten.

Det undret har emellertid omsider inträffat, att en officiell kommitté, tillsatt av en regering, ansett världsspråksfrågan förtjänt åtminstone av ett omnämmande. Denna tilldragelse har ägt rum i England. En kommitté för undersökning av de moderna språkens ställning i Storbritanniens undervisningssystem har i ett betänkande av den 2 april 1918 ägnat såsom det heter »någon liten uppmärksamhet» åt de konstgjorda språken. Kommitterade giva där sitt erkännande åt de konstgjorda språkens fördelar, antaga att man nu har att räkna med Esperanto eller Ido, framhålla, att schismen dem emellan endast kan bli hävd genom att en kompetent auktoritet gillar eller ogillar föreslagna tillägg och förbättringar samt att ett universalspråk kräver stadga och att denna icke kan nås annat än genom någon allmän internationell överenskommelse av världens styrelser eller i de mest upplysta delar av världen. Saken förklaras vara förtjänt av, att engelska regeringen i samförstånd med sina allierade tillsätter en kommitté för ändamålet. Kommitterade tillägga, att ett konstgjort språk säkerligen icke kan få stor litterär betydelse, men de framhålla, att detta icke heller behövs för att språket skall tjäna handel och vetenskap.

På senare tider har inom världsspråkssträvandena börjat framhållas, att frågan gäller icke ett »världsspråk» utan såsom man uttrycker sig »ett internationellt hjälpspråk». Denna lilla frontförändring betyder säkerligen något mer än en klädsam blygsamhet. Den är nog också ett uttryck för den uppfattningen, att man ej heller här kan nalkas de mäktige

med sina krav utan att omtöckna dem med opportunism. Regeringarne skulle med andra ord icke behöva frukta, att det var fråga om att stöta sig med gamla fördomar eller att göra en sak riktigt ordentligt och bra. Erfarenheterna borde emellertid ha lärt världen, att den bästa politiken är att icke krusa och förödmjuka sig för makten samt att ingen god sak främjes i sitt verkliga väsen genom att förnekas i sitt majestät inför dess belackare och vederdelomän. Världsspråket, när det kommer en gång såsom en översvallande verklighet, blir icke något hjälpspråk utan ett tungomål, höjt över alla andra.

* *

Den ovannämnda framställningen från professorerna i romanska språk inbjuder även till en annan erinran. Den förra rör sig fortfarande huvudsakligen endast om företrädesrätten och ordningen mellan de tre med vårt undervisningssystem införlivade språken: tyskan, engelskan och franskan. De av petitionärerna åberopade tidsförhållandena påkalla emellertid, såvitt jag förstår, att ett övervägande om vår skolundervisning i främmande, levande språk får ett vida större omfång.

Det är nämligen uppenbart, att vårt lands ekonomiska och andliga samfärdsel i framtiden icke kan få bli begränsad till västerlandet utan måste på ett vida mäktigare sätt än hittills vända sig åt östern, som också ligger oss alldeles inpå livet och till vars omätliga vidder vårt land utgör dessutom en naturlig förbindelseled för västern. Österut ligger en stor framtid, obruten mark på nästan alla områden, det stora Ryssland med andra ord, som redan på kartan ter sig som en jätte bredvid västerns dvärgstater. Och långt där bortom förtona likt vinkande blånande höjder den uppgående solens länder med en uråldrig kultur, ofantliga ekonomiska hjälpkällor samt erfarenheter, av vilka vi kunna lära så mycket. Framför allt stanna tankarna här vid Mittens rike, med vilket vi mer och mer, till en början på enskild väg, nu knyta förbindelser. Ja, underhandlingar ha t. o. m. förts om inrättandet i Kina av ett svenskt-kinesiskt universitet.

En styrelse, som vill vara som en fader för landets innebyggare och skänka dem möjligheter för framtiden, får således, såvitt jag förstår, icke begränsa sig till att giva dem andlig och ekonomisk gemenskap allenast med västerns färdiga och överbefolkade länder. En undersökning av vilka språk, som böra belasta våra skolkursers obligatoriska eller frivilliga timplan samt ordningen dem emellan, måste numera medtaga i räkningen det ryska språket, och varför icke också bereda några begyn-

nande möjligheter för svenskar att i hemlandet åtminstone på något ställe kunna få kännedom om det kinesiska tungomålet.

På grund av vad sålunda anförts, hemställes,

att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte:

1:o) taga initiativ till en internationell överläggning om genomförandet genom mellanfolklig överenskommelse av ett världsspråk, avsett att inläras i alla världens skolor, ävensom framföra denna sak till övervägande särskilt vid underhandlingarne om det blivande fredsslutet,

2:o) vid eventuell prövning av utrymme och företrädesrätt vid den svenska språkundervisningen i skolorna mellan olika främmande levande språk medtaga i övervägandet icke blott tyska, franska och engelska utan även det för oss i framtiden så viktiga och närliggande ryska språket, ävensom ägna någon begynnande uppmärksamhet även åt det kinesiska språkets framtidsbetydelse för vårt land.

Stockholm den 31 januari 1919.

Carl Lindhagen.